

Korte mededelingen

De stofluis *Dorypteryx domestica* (Psocodea: Psyllipsocidae), een nieuwe exoot voor Nederland

De Nederlandse stofluizenfauna is niet zo goed bekend. Bovendien is er een achterstand met het publiceren van noviteiten die wel verzameld zijn en/of waarvan foto's op de website Waarneming.nl staan. Eén zo'n nieuwe soort is *Dorypteryx domestica* (Smithers), die waarschijnlijk al lang in ons land voorkomt. Het gaat om een exoot die vrijwel uitsluitend in gebouwen is aan te treffen. Het is onhandig dat er weinig bekend is over binnenstofluizen. Omdat ze nogal eens betrokken zijn bij voorraadaantasting (Noordijk 2019), schade kunnen veroorzaken aan papier in bijvoorbeeld archieven of bibliotheken (Noordijk 2015) of zelfs onderwerp kunnen zijn van rechtszaken (Noordijk et al. 2017), zijn ze een betere bekendheid wel waard.

Dorypteryx domestica is beschreven uit Zimbabwe (Smithers 1958), vanaf begin jaren 1970 ook gevonden in Europa (Schneider 1976) en begin jaren 1990 voor het eerst gemeld voor de Verenigde Staten (Mockford 1993). Hoewel op basis van deze vondsten chronologie Afrika beschouwd wordt als herkomstgebied (Schneider 2010), is het typemateriaal in Zimbabwe ook verzameld in gebouwen. Bij kleine ongewervelden die in gebouwen leven en wijdverspreid over de wereld voorkomen, is het vaak niet meer te achterhalen waar de soort van nature voorkomt, zoals ook voor de hier besproken stofluis. In Europa is *D. domestica* inmiddels uit veel landen gemeld: België, Bosnië-Herzegovina, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Hongarije, Ierland, IJsland, Italië, Kroatië,

Luxemburg, Noorwegen, Oostenrijk, Polen, Roemenië, Slowakije, Spanje (incl. de Canarische Eilanden), Tsjechië, Zweden en Zwitserland (Johnson et al. 2021, Lienhard 1998, Pricop 2014, Schneider 2010, Svensson & Hall 2010). Het was dus wat vreemd dat Nederland nog in de rij ontbrak. Buiten Europa is de verspreiding slecht in kaart gebracht en staan alleen Israël, de VS en Zimbabwe genoteerd (Johnson et al. 2021); zonder twijfel een illustratie van hoe slecht er (ook) internationaal aan de faunistiek van stofluizen wordt gewerkt.

In Nederland is *D. domestica* gevonden in negen provincies: Flevoland, Friesland, Gelderland, Limburg, Noord-Brabant, Noord-Holland, Overijssel, Utrecht en Zuid-Holland (gegevens Waarneming.nl, Kennis- en Adviescentrum Dierplagen [KAD], databestand Cees Gielis). Van deze soort is de eerste melding op Waarneming.nl uit 2011 (door Harry Pluymaekers) en het eerste monster dat geregistreerd is bij het KAD uit 2016. Gezien de veel eerdere vondsten in Luxemburg en België (Dessart 1976, Schneider 1976), het Verenigd Koninkrijk (Lienhard 1977) en Duitsland (Rack 1978, als *Dorypteryx pallida*), is aannemelijk dat *D. domestica* ook in Nederland al langer voorkomt, mogelijk ook al ruim veertig jaar.

Determinatie van *D. domestica* kan prima met de sleutels en afbeeldingen in Lienhard (1998), New (2005) en Svensson & Hall (2010). Echter, alleen in het eerstgenoemde werk staan ook de twee Europese genusgenoten: *D. longipennis* (Smithers) die ook in Nederland voorkomt

(De Wilde 2009) en *D. pallida* Aaron. *Dorypteryx domestica* is vooral te herkennen aan de karakteristieke, smalle voorvleugels; deze heeft vijf lengte-aderen en drie vertakkingen en de aderen en vleugelranden hebben lange staande haren. Het lichaam is maximaal 1,8 mm lang, bleek van kleur en met donkere vlekken (figuur 1). De achtervleugels zijn zeer klein en de voorvleugels zijn niet functioneel. De diertjes kunnen dus niet vliegen; wel zijn ze in staat te springen over enkele centimeters (Lienhard 1998). Incidenteel treden macroptere individuen op (laboratoriumkweek van Kučerová 1997).

In het gehele verspreidingsgebied is het een soort van gebouwen, meestal op donkere en vochtige plekken (Lienhard 1998, Pricop 2014). Slechts één keer is een buitenvondst beschreven (in Kroatië, Kalinovič & Günther 1985), maar in Nederland is *D. domestica* ook eenmaal gevangen in een appelboom in een tuin (leg. C. Gielis). Door geringe inventarisatie-inspanningen is onbekend of *D. domestica* vaker buiten leeft. *Dorypteryx domestica* kan optredend als een voorraadaantaster (Kučerová 1992) en ook in Nederland is er een vondst in een voedingsmiddelenbedrijf (gegevens KAD). Bij massaal voorkomen is eenmaal aangetoond dat allergische reacties bij de mens kunnen optreden (Günther & Honomichl 1986).

Dankwoord

Dank aan Mike Brooks en Bruce Schoelitsz (KAD, Wageningen) voor monstermateriaal, Cees Gielis voor informatie over zijn buitenwaarneming en zijn beoordeling van het manuscript en alle waarnemers die foto's van deze soort op Waarneming.nl hebben geplaatst. Theodoor Heijerman maakte op verzoek de foto van *D. domestica*, waarvoor veel dank.

Literatuur

- Dessart P 1976. Psoque nouveau pour la faune belge: *Dolopteryx domestica* Smithers (Psocoptera). Bulletin et Annales de la Société royale belge d'Entomologie 112: 24.
- De Wilde A 2009. Stofluizen tussen de enveloppen. *Natura* 2009: 102-103.
- Günther KK & Honomichl K 1986. Erstfunde von *Dorypteryx domestica* (Smithers, 1958) in beiden deutschen Staaten (Psocoptera: Psyllipsocidae). *Deutsche Entomologische Zeitschrift, Neue Folge* 33: 75-82.
- Johnson KP, Smith VS, Hopkins H & Eades DC 2021. Psocodea species file online, version 5.0/5.0. [2.iv.2015]. Beschikbaar op <http://psocodea.speciesfile.org> [geraadpleegd 12 januari 2021].
- Kalinovič I & Günther KK 1985. Fauna Psocoptera raznih hibrida kukuruza (Insecta). *Znanost I Praksa u Poljoprivredi* i

1. Vrouw van *Dorypteryx domestica*, Delft (Zuid-Holland), 12.ii.2016. Foto: Theodoor Heijerman
1. Female of *Dorypteryx domestica*, Delft (province of Zuid-Holland), 12.ii.2016.

- Prehrambenoj Tehnologii 16: 251-259.
- Kučerová Z 1992. Faunistic records from Czechoslovakia. Psocoptera: Psyllipsocidae. Acta Entomologica Bohemoslov 89: 315.
- Kučerová Z 1997. Macropterous form of *Dorypteryx domestica* (Psocoptera: Psyllipsocidae). European Journal of Entomology 94: 567-573.
- Lienhard C 1977. Die Psocopteren des Schweizerischen Nationalparks und seiner Umgebung (Insecta: Psocoptera). Ergebnisse der wissenschaftlichen Untersuchungen im Schweizerischen Nationalpark 14(75): 415-551.
- Lienhard C 1998. Psocoptères Euro-méditerranéens. Faune de France. Vol 83. Fédération Française des Sociétés de Sciences naturelles.
- Mockford EL 1993. North American Psocoptera (Insecta). Flora & Fauna Handbook 10. Sandhill Crane Press.
- New TR 2005. Psocoptera (booklice, barklice) (2nd edition). Handbooks for the identification of British Insects, vol 1, part 7: 1-146.
- Noordijk J 2019. De stofluis *Lepinotus reticulatus* (Psocodea: Trogiidae) op de Nederlandse soortenlijst. Entomologische Berichten 79: 42-45.
- Noordijk J 2015. De exotische stofluis *Badonnelia titei* in Nederland (Psocodea: Sphaeropsocidae). Nederlandse Faunistische Mededelingen 45: 51-56.
- Noordijk J, Heijerman Th & Brooks M 2017. De kosmopolitische stofluis *Psoquilla marginipunctata* voor het eerst gevonden in Nederland (Psocodea: Psoquillidae). Nederlandse Faunistische Mededelingen 49: 33-39.
- Pricop E 2014. An interesting psocid species (Psocoptera: Psyllipsocidae) newly recorded from Romania. ABAH Bioflux 6: 71-74.
- Rack G 1978. Erster Fund von *Dorypteryx pallida* Aaron, 1884 (Psocoptera, Psyllipsocidae) in Hamburg. Entomologische Mitteilungen aus dem Zoologischen Museum Hamburg 6: 155-156.
- Smithers CN 1958. A new genus and species of domestic Psocid (Psocoptera) from southern Rhodesia. Journal of the Entomological Society of South Africa 21: 113-116.
- Schneider N 1976. Sur l'existence en Europe de *Dolopteryx domestica* Smithers, 1958 (Psocoptera: Psyllipsocidae). Bulletin et Annales de la Société royale belge d'Entomologie 112: 149-153.
- Schneider N 2010. Psocids (Psocoptera). Chapter 13.2. In: Alien terrestrial arthropods of Europe (Roques A, Kenis M, Lees D, Lopez-Vaamonde C, Rabitsch W, Rasplus J-Y & Roy D eds). BioRisk 4: 793-805.
- Svensson BW & Hall K 2010. Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Stövsländor, Psocoptera. Artdatabanken, SLU.

Summary

The psocid *Dorypteryx domestica* (Psocodea: Psyllipsocidae), a new exotic species for the Netherlands

Dorypteryx domestica (Smithers) is reported as a new exotic species for the fauna of the Netherlands. The first 'observation' of this species is represented by a photo on the internet from 2011. Up till now, records from nine provinces are known, almost all from inside residential buildings. One record, however, is from a food company where *D. domestica* behaved as a stored-product pest. One specimen was collected outside, from an apple tree in a garden. The expectation is that *D. domestica* already lives in the Netherlands for decades (like in most neighbouring countries), but has been overlooked for a long time, due to a general lack of attention to Psocodea faunistics.

Jinze Noordijk

EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden
jinze.noordijk@naturalis.nl

De bandstipspanner *Idaea degeneraria* (Lepidoptera: Geometridae) nieuw voor de Nederlandse fauna

Op 20 augustus 2020 werd in het kader van het Landelijke Meetprogramma Nachtvlinders en vanuit de beheerder PWN (Puur Water en Natuur, het Waterleidingbedrijf Noord-Holland) gevraagd deelname hieraan een LED-emmerval in het Noordhollands Duinreservaat geplaatst. De val bestaat uit een grote emmer met trechter en een LED-strip die 50 LED-eenheden bevat en licht van 395-405 nm uitzendt. De vlinder werd in het duingebied vlak ten zuiden van Egmond aan Zee (NH) geplaatst. Dit duingebied is onderdeel van het zogenaamde 'zeedorpenlandschap': kalkrijke open duinlandschap met kruidenrijke vegetatie in de omgeving van oude zeedorpen tussen Egmond aan Zee en Den Haag. Er bevinden zich ook enkele kleine duinbosjes en struweel. De LED-emmerval stond vanaf de zeereep gerekend 880m landinwaarts. De erop volgende nacht, van 20 naar 21 augustus, was warm met temperaturen schommelend tussen de 21-23 °C. Aan het begin van de nacht was toch nog onverwachts een buiencomplex met onweer boven Noord-Holland ontstaan, wat in korte tijd ter plekke voor veel regen zorgde. De volgende morgen werd de val vroeg geleegd. Er dreven helaas door het onweer enkele vlinders boven op het deksel van de emmer. Hier werden foto's van gemaakt en de overige vlinders werden geteld en los-

gelaten. Thuisgekomen bleek al snel dat één van de gefotografeerde spanners een afwijkende stipspanner van het geslacht *Idaea* was. Door de vorm van de donkere middenband, hoe deze zich om de stip op de achtervleugel buigt en door de stip op de voorvleugel trekt, kon de nominotische vorm van de grijze stipspanner *Idaea aversata* (Linnaeus, 1758) worden uitgesloten en de determinatie tot bandstipspanner *Idaea degeneraria* (Hübner, 1799) gemaakt worden (figuur 1).

De bandstipspanner komt in grote delen van Europa voor maar ontbreekt geheel in de noordelijke landen, waar

onder de Scandinavische en Baltische landen. De verspreiding van de soort loopt verder naar het oosten door, via het Midden-Oosten en Centraal-Azië tot Oost-Kazachstan. Zo heeft de auteur de soort op 19 augustus 2005 ten oosten van Alma-Ata aangetroffen (www.gbif.org/occurrence/1843246182). Zuidelijk komt de soort tot in Marokko voor (Ebert 2001, GBIF Secretariat 2019, Karsholt & Van Nieukerken 2013). In Duitsland wordt de soort in de deelstaten Baden-Württemberg, Rijnland-Palts, Hessen en Noordrijn-Westfalen aangetroffen (Ebert 2001, Radtke et al. 2013). Radtke et al. (2013) stellen dat het voorkomen van de bandstipspanner geografisch begrensd is. In België is de soort voor het eerst op

1. Imago bandstipspanner *Idaea degeneraria*, Egmond aan Zee (Noord-Holland), 21.viii.2020. Foto: Arnold Wijker
1. Adult Portland Ribbon Wave *Idaea degeneraria*, Egmond aan Zee (Noord-Holland), 21.viii.2020.

